

ОСОБЛИВОСТІ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ У СТЕПОВИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ (1929-1932 рр.)

З кожним роком ми віддаляємося від тих трагічних часів, коли жорстока машина сталінського режиму круто змінила долю українського селянства. Але тема колективізації не втрачає своєї актуальності. Ця доповідь присвячена аналізу особливостей здійснення колективізації у степових районах України у період з 1929 по 1932 р., тобто з моменту проголошення "суцільної" колективізації до офіційного її завершення.

У планах сталінського керівництва степова Україна посідала особливе місце порівняно з іншими регіонами республіки. Листопадовий (1929 р.) Пленум ЦК ВКП(б) в резолюції «Про сільське господарство України і про роботу на селі» підкреслив, що Україна повинна «дати зразки організації великого громадського господарства тільки на території окремих районів, але навіть на суцільних площах, які охоплюють цілі округи, маючи на увазі протягом найближчих років суцільну колективізацію *всього степового району України*». Таке особливе ставлення пояснюється тим, що цей край був одним з основних зернових регіонів країни. До того ж, степовий ландшафт, на відміну від Полісся, обмежував можливості селян на активний опір і полегшував дію каральних загонів.

На прискорення колективізації були мобілізовані трудові колективи великих промислових підприємств півдня України. Наприклад, робітники Дніпробуду працювали в селах Хортицького, Покровського, Токмацького, Гуляйпільського районів. На Мелітопольщину прибуло 80 двадцятип'ятитисячників з Донбасу.

Окремі райони суцільної колективізації з'явилися в степовій Україні ще 1929 р.: наприклад, у Снігурівському районі Херсонського округу було колективізовано 80% господарств. Але якісний стрибок стався в лютому 1930 р., протягом якого питома вага усупільненої землі до всієї орної в степовій Україні збільшилася з 39,5% до 77,3% (в середньому по Україні - з 29,3% до 68,5%, а на Поліссі - з 3,9% до 31,1%).

Однак тиск держави на селян призвів до політичної напруженості, яка у лютому 1930 р. зросла до загрозливих розмірів. Так у Червоно-Повстанському районі на Одещині сформувалися збройні загони, яким вдалося на кілька днів захопити великі села (Яськи, Градениці, Троїцьке), але цей спалах був придушений армійськими каральними загонами. Проте, збройний опір не набув великого поширення. Найчастіше селянство висловлювало свій протест у мирних формах. Особливо дошкульними були так звані "баб'ячі бунти": селянки відстоювали своє право на власну корову, дрібну худобу і птицю.

Через опір селян сталінському керівництву у березні 1930 р. довелося тимчасово відступитися. Дозволом на вихід по Україні скористалася майже половина селян. Вихід з колгоспів тривав безперервно по вересень 1930 р.

Припинення виходу з колгоспів було пов'язане з відновленням наступу держави на селян-власників, який розпочався з директивного листа ЦК ВКП(б) "Про колективізацію" від 24 вересня 1930 р.

Партапаратники провели другу кампанію розкуркулення з депортацією в північно-східні регіони СРСР. С.Кульчицький наводить уривки з перлюстрованих чекістами у другій половині 1931 р. листів німців-колоністів до родичів у Німеччину. Наприклад, житель Молочанського району пише: "Тут щось жахливе. Вночі арешти. Людей кидають в тюрми. Описати неможливо, що тут робиться. Невже Німеччині байдуже, що тисячі гинуть? Живуть тільки одні комуністи... ". Навесні і влітку 1931 р. чекісти розкуркулили і депортували за межі республіки 23,5 тис. селянських господарств. З другої половини 1931 р. масове розкуркулення припинилося. Загроза розкуркулення істотно впливала на хід колективізації українського села. Проте не меншу роль відігравав штучний податково-пільговий перепад: колгоспники звільнялися від податків, тоді як одноосібників обтяжувалися податками.

За станом на жовтень 1931 р. в степовій Україні було колективізовано 86,6% селянських господарств, а орної землі усупільнено 87,1%. Для порівняння: загалом по Україні ці показники становили відповідно 68% та 72%. Найближче до Півдня за показниками був Лівобережний

Лісостеп (відповідно 70,1% та 68,6%). Найнижчі показники були, як і раніше, на Поліссі (39,0% та 37,5%).

Офіційно суцільна колективізація була завершена 1932 р. Результати колективізації степової України, незважаючи на опір селянства, виявилися навіть перевиконаними порівняно із попередніми директивами. Але загалом, колективізація призвела до падіння рівня продуктивних сил в сільському господарстві.

1. Історія Української РСР. - Т.VI. - К.,1977. - С.212.
2. Очерки истории Запорожской областной партийной организации / Ред. колл.: М.Н.Всеволожский, П.И.Гарчев, Н.К.Гуца, В.И.Петрыкин и др. -Днепропетровск: Проминь, 1981 - С.119-122.
3. Історія Української РСР.- Т.VI. - К.,1977. - С.210-211.
4. Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917-1937. Збірник документів і матеріалів - Т.2.- К.: Вид-во АН УРСР, 1965. - С.411.
5. Новітня історія України / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.М.Литвин та ін. - К.,2002. - С.280.
6. Кульчицький С.В. Опір селянства суцільній колективізації // Український історичний журнал - 2004 - №2.- С.46.
7. Там само - С. 47.